

מות שרה וזעקת העקרה בגלגולי המסורת המדרשית

מקור 1: תנחומא וירא כב

"וירא את המקום מרחוק" אמר אברהם מה אעשה? אם אגלה לשרה נשים דעתן קלה עליהן בדבר קטן כ"ש בדבר גדול כזה, ואם לא אגלה לה ואגבנו ממנה בעת שלא תראה אותו תהרוג את עצמה. מה עשה? אמר לשרה תקנו לנו מאכל ומשתה ונאכל ונשמח. אמרה לו מה היום מיומים ומה טיבה של שמחה זו? אמר להם זקנים כמותינו נולד להם בן בזקנותם כדי לאכול ולשתות ולשמח, הלכה ותקנה המאכל, כשהיו בתוך המאכל אמר לה את יודעת כשאני בן ג' שנים הכרתי את בוראי והנער הזה גדול ולא נחנך ויש מקום אחד רחוק ממנו מעט ששם מחנכין את הנערים אקחנו ואחנכנו שם, אמרה לו לך לשלום, מיד "וישכם אברהם בבקר" ולמה בבקר אמר שמא שרה תחזור בדבורה ולא תניחני אקום בהשכמה קודם שתקום היא.

מקור 2: פסיקתא דרב כהנא, אחרי מות ג

וכיון שבא אצל אמו אמרה לו בני מה עשה לך אביך, א' לה נטלני אבא והעלני הרים והורידני גבעות והעלני לראש הר אחד, ובנה מזבח וסידר את המערכה והעריך את העצים והעקידיני על גבי המזבח ונטל את הסכין בידו לשחטני, אילולי שא' לו הקדוש ברוך הוא "אל תשלח ירך אל הנער" כבר הייתי שחוט, אמרה לו ווי לך ברא דעלובתא, אילולי דאמ' קודשא בריך הוא אל תשלח ירך אל הנער כבר היית שחוט, לא הספיקה לגמור את הדבר עד שיצתה נשמ', הד"ה דכת' "ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה" (בר' כג, ב) מהיכן בא? מהר המוריה.

מקור 3: בראשית רבה נה ז

אמר ר' לוי בר חייתה שני פעמים כתוב לך לך. אין יודעין אנו איזו חביבה אם השניה אם הראשונה, מן מה דכ' "ולך לך אל ארץ המורייה" הוי שנייה חביבה מן הראשונה

מקור 4: בראשית רבה נו ד

"ויאמר יצחק אל אברהם...הנה האש והעצים ואיה השה לעולה] וגו'" בא לו סמאל אצל אבינו אברהם, אמר לו מה סבה אובדת לבך, בן שנתן לך לק' שנה את הולך לשחטו, אמר לו על מנת כן, אמר לו ואם מנסה הוא לך יותר מיכן את יכול לעמוד הנסה דבר אליך תלאה (איוב ד ב). אמר ליה ויתר על כן, אמר לו למחר אומר לך שופך דם אתה ואתה חייב, אמר לו על מנת כן, כיון שראה שלא הועיל ממנו כלום בא לו אצל יצחק, אמר לו מה ברא דעלובתא, הולך הוא לשוחטך, אמר לו על מנת כן, אמר לו אם כן כל אותן הפרגוזות שעשת אמך לישמעאל סניה דביתה ירותה, כד לא תיעול מילה תיעול פלגה [תרגום: כל אותן החרדות [או החמודות] שעשתה אמך לישמעאל היו לבטלה כי עכשיו יהיה השונא יורש, אם לא תירש את כולם לפחות תירש את מחציתם]. הה"ד ויאמר יצחק אל אברהם אביו ויאמר אבי למה אביו אבי כדי שיתמלא עליו רחמים, ויאמר הנה האש והעצים וגו', אמר ליה יצף לה הוא דייגער ביה [תרגום: יביט הקב"ה באותו שטן ויגער בו]. מכל מקום אלהים יראה לו השה וגו', ואם לאו, שה לעולה בני, וילכו שניהם יחדו זה לשחוט וזה להישחט.

מקור 5: בראשית רבה נה ד

יצחק וישמעאל היו מדיינין זה עם זה, זה אמר אני חביב ממך שמלתי לשלוש עשרה שנה וזה אומר אני חביב ממך שמלתי לשמונת ימים, אמר לו ישמעאל אני חביב ממך. למה? שהיתה ספיקה בידי למחות ולא מחיתי, באותה השעה אמר יצחק הלווי הגלה עלי הקב"ה ויאמר לי שנחתך אבר מאבריי ולא נעכב, אמר לו הקב"ה על מנת שנ' לך שתקריב את עצמך ולא תעכב.

מקור 6: ר' יהודה בן שמואל אבל עבאס, עת שערי רצון להפתח (פאס, צפון אפריקה המאה השתים עשרה)

שיחו לאמי כי ששונה פנה
הבן אשר ילדה לתשעים שנה
היה לאש ולמאכלת מנה
אנה אבקש לה מנחם אנה
צר לי לאם תבכה ותתפח
עוקד והנעקד והמזבח

ממאכלת יהמה מדברי
נא חדה אבי ואת מאסרי
חזק ועת יקד יקוד בבשרי
קח עמך הנשאר מאפרי
ואמור לשרה זה ליצחק ריח
עוקד והנעקד והמזבח

מקור 7: ר' שלמה בר אבון (צרפת, המאה השתים עשרה)

מלל הילד אשרי ואשריך
ויאמר לו יצחק

זכר טוב זכרני אלהים בכבודו
עמוד נא וזבחני כי גלה סודו
נכסף להטבח בלבבו ובמאדו
ויאהב יצחק

טהר לב אחזו בנפש שלמה
צוארו פשט ולשחטו דמה
צויתו אל תשלח ירך ואל תעש לו מאומה
לבני יצחק

דך האב מזבח בבנותו
מקדש מבטן אש ועצים בראותו
תאב ושאל איה השעה להעלותו
ויאמר אברהם אל יצחק

הלא ה' יראה לו השעה
נאור למענו יהי לנו מחסה
כבש רחמיו לעשות בו המעשה
ויצקד את יצחק

ובעת הודיעו כשרון דבריך
סוד ה' בך ולעולה בחרך

מקור 8: תנחומא ויקרא כג

א"ל אבא לא תודיע את אמי כשהיא עומדת על הבור או כשהיא עומדת על הגג שמא תפיל את עצמה ותמות, מיד בנו שניהם את המזבח ועקדו על המזבח ונטל את הסכין כדי לשחטו עד שיצא ממנו רביעית דמו, ובא השטן ודחף ידו של אברהם ונפלה הסכין מידו, וכיון ששלח ידו לקחתה יצאה בת קול ואמרה לו מן השמים "אל תשלח ירך אל הנער" ואלולי כן כבר היה נשחט. באותה שעה הלך השטן אצל שרה ונודמן לה כדמות יצחק כיון שראה אותו אמרה לו בני מה עשה לך אביך, אמר לה נטלני אבי והעלני הרים והורידני בקעות והעלני לראש הר אחד ובנה מזבח וסדר המערכה והעריך את העצים ועקד אותי על גבי המזבח ולקח את הסכין

לשחטני ואלולי שאמר לו הקדוש ברוך הוא "אל תשלח ידך אל הנער" כבר הייתי נשחט. לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתה הה"ד ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה.

מקור 9: טבלת השוואה בין בראשית רבה לתנחומא

תנחומא

ולך לך אל ארץ המוריה מהו לך לך נסיון
אחרון כנסיון הראשון, נסיון הראשון בלך
לך מארצך וממולדתך ונסיון אחרון בלך לך
אל ארץ המוריה (תנחומא וירא כב)

מיד וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמורו
כמה עבדים וכמה שפחות היו לו לאותו
צדיק והוא בעצמו ויחבש את חמורו,
ללמדך זריזותו

באותה שעה נפל פחד ויראה גדולה על
יצחק שלא ראה בידו כלום להתקרב
והרגיש בדבר במה שעתידי להיות בקש
לומר איה השה לעולה, א"ל הואיל ואמרת
הקדוש ברוך הוא בחר בך, אמר אם בחר בי
הרי נפשי נתונה לו על דמי צר לי מאד,
ואעפ"כ וילכו שניהם יחדיו בודאי זה
לשחוט וזה להישחט.

כשבא לשחוט, א"ל אבא אוסרני ידי ורגלי
מפני שהנפש חצופה היא וכשאראה את
המאכלת שמא אזדעזע ויפסל הקרבן
בבקשה ממך אל תעש בי מום.

בראשית רבה

אמר ר' לוי בר חייתה שני פעמים כתוב
לך לך. אין יודעין אנו איזו חביבה אם
השניה אם הראשונה, מן מה דכ' "ולך לך
אל ארץ המוריה" הוי שנייה חביבה
מן הראשונה

'וישכם אברהם בבקר ויחבש את חמרו'
ולא היה לו כמה עבדים, אלא אהבה
מקלקלת את השורה

הה"ד ויאמר יצחק אל אברהם אביו
ויאמר אבי למה אביו אבי כדי שיתמלא
עליו רחמים, ויאמר הנה האש והעצים
וגו', אמר ליה יצף לה הוא דייגער ביה
[תרגום: יביט הקב"ה באותו שטן ויגער
בו]. מכל מקום אלהים יראה לו השה
וגו', ואם לאו, שה לעולה בני, וילכו
שניהם יחדו זה לשחוט וזה
להישחט.

מקור 10: פרקי דרבי אליעזר ל-לא

ר' זכריה אומ' אותו האיל כשנברא בין השמשות היה ובא להתקרב תחת יצחק והיה סמאל
עומד ומסטינו כדי לבטל קרבנו של אברהם אבינו ונאחז בשני קרנותיו בין האילנות, שנ'
"וישא אברהם את עיניו וירא והנה איל אחר נאחז בסבך בקרניו", מה עשה אותו האיל פשט
את ידו ואחז בטלתו של אברהם אבינו ונאחז בשתי קרנותיו בין האילנות, שנ' "וישא אברהם
את עיניו וירא והנה איל אחר", והביט אברהם וראה האיל והלך והתירו והקריבו תחת יצחק
בנו...

וכששב אברהם מהר המוריה חרה אפו של סמאל שראה שלא עלתה בידו תאות לבו לבטל
קרבנו של אברהם אבינו, מה עשה הלך ואמ' לשרה הלא שמעת מה נעשה אח"ר [אחר רבים]
בעולם, אמרה לו לאו, אמ' לה לקח אברהם את יצחק בנו ושחטו והקריבו על גבי המזבח
לעולה, התחילה שרה לבכות ומיללת שלשה יבבות כנגד שלשה תקיעות שלשה יבבות
לילות כנגד שלשה יבבות, ופרחה נשמתה ומתה, ובא אברהם ומצאה שמתה, ומהיכן בא,
מהר המוריה, שנ' "ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה".